

Niels van Driel

U wordt door niemand verwacht

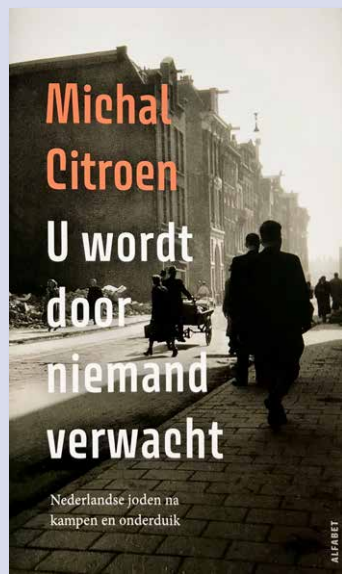
Tijdens de Tweede Wereldoorlog kwamen circa 5500 joden terug uit de werk- en vernietigingskampen. Zo'n 25.000 joden overleefden de bezetting door onder te duiken. Hoe verging het hen na de oorlog? Daarover publiceerde Michal Citroen vorig jaar een onthullend en onthutsend boek: *U wordt door niemand verwacht*.

Citroen studeerde geschiedenis en is programmamaker bij de VPRO. *U wordt door niemand verwacht* verscheen eerder in 1999, maar werd vorig jaar herzien uitgegeven. Het boek is wat rommelig en wijdlopig. Ook is hier en daar goed te merken wat de auteur zelf in een interview zegt, namelijk dat zij nog boos kan worden over de gang van zaken. De inhoud is echter zeer de moeite waard om kennis van te nemen.

Citroen, zelf van joodse afkomst, heeft – toen het nog kon – velen die de concentratiekampen en onderduikadressen overleefden uitvoerig gesproken. Hun verhalen, ingebed in de resultaten van onderzoek in archieven en literatuur, vormen het hart van haar boek.

Dubbel leven

De naoorlogse jaren vormden een periode van werken en niet zeuren. Er was geen ruimte en openheid om te delen wat mensen hadden meegemaakt. Iedereen had het zwaar. Wederopbouw, Koude Oorlog en de Indonesische dekolonisatiepolitiek eisten de aandacht op. Joden probeerden na de oorlog zelf het beste van hun leven te maken. Velen probeerden 'dubbel te leven', iets in te halen van verloren jaren. Zij gaven zich geen tijd om na te denken. Citroen signaleert dat velen te veel van zichzelf vroegen. Er was sprake van een opeenstapeling van problemen: slechte gezondheid, onverwerkte stress, kapotte gezinnen, uitgeholde relaties en aanzienlijke materiële schade. De verdringing van onverwerkte ervaringen leidde later tot ernstige psychische stoornissen.

Bewariërs

Frappant is dat in de naoorlogse samenleving van diverse zijden werd geconstateerd dat het antisemitisme sterker aanwezig was dan ervoor. Veel Nederlanders waren bezorgd over bevoorrechte posities die de joden na de oorlog misschien weer zouden gaan innemen. Het lijkt erop dat de Duitse propaganda effect heeft gehad.

Buren en bekenden weigerden spullen die joden bij hen in bewaring hadden gegeven of die zij zelf uit hun huizen hadden gehaald, terug te geven. Zij heetten 'bewariërs', een samenstelling van bewaren en ariër. Uit sommige monden is opgetekend dat zij te horen kregen: 'ze zijn zeker vergeten je te vergassen.' Citroens boek vertelt gelukkig ook van mensen die met een bloemetje op de stoep stonden, blij dat hun burens het overleefd hadden.

Falende overheid

De staat is verantwoordelijk voor al zijn burgers. Hoe stelde de Nederlandse

overheid zich op? Citroen laat zien hoe zij faalde in het terughalen van de kampoverlevenden en tewerkgestelden, in de opvang en re-integratie. In de teruggave ook van joodse goederen: tijdens de oorlog werd hun voor zo'n 650 miljoen gulden ontfond.

Citroen wijst er terecht op dat de overheid net na de oorlog nog niet de rol had die zij met de komst van de verzorgingsstaat op zich ging nemen. Particuliere kringen en verbanden waren verantwoordelijk voor de zorg voor hulpbehoevenden en voor wederopbouw. Toch ziet zij veel reden voor kritiek op het overheidshandelen. Recent is in onder meer Amsterdam uitgezocht dat de gemeente joodse huiseigenaren die terugkeerden boetes in rekening bracht voor niet-betaalde erfpacht tijdens de oorlogsjaren.

Spiegel

U wordt door niemand verwacht is een boek met een boodschap. Uiteraard over antisemitisme, maar ook over kenmerken van de Nederlandse samenleving die nog altijd herkenbaar zijn: formalisme, bureaucratie, opportunisme, gebrek aan menselijke maat en aan ambtelijk initiatief. Citroen wil haar lezers dan ook een spiegel voorhouden. Zij ziet 'terugkerende mechanismen' in de politieke beslissing om alleenstaande kinderen op een Grieks eiland te laten 'barsten' en in het onrecht dat in de Toeslagenaffaire aan het licht is gekomen. «

N.a.v. Michal Citroen, *U wordt door niemand verwacht*. Nederlandse joden na kampen en onderduik, Alfabet Uitgevers, Amsterdam 2021, 448 blz., € 24,99.